

ERFGOED BRUSSEL

N°017

DECEMBER 2015

DOSSIER STADSARCHEOLOGIE

VARIA

De eigen woning van
Henry Lacoste in Oudergem

Erfgoedklassen & Burgerschap

EEN PUBLICATIE VAN BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING

VARIA

ERFGOEDKLASSEN & BURGERSCHAP

JONGEREN
SENSIBILISEREN
VOOR HET
BRUSSELSE ERFGOED

ELISABETH GYBELS
ERFGOEDKLASSEN & BURGERSCHAP

Het Koningsplein, in het hartje van de activiteiten van de Erfgoedklassen dat voortaan is ondergebracht in de gebouwen van het BIP (W. Robberechts, 2004 © GOB).

ERFGOEDKLASSEN EN BURGERSCHAP IS IN 2006 ONTSTAAN OP INITIATIEF VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST EN WORDEN BEGELEID DOOR DE DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN. Ze organiseren ontdekkingsdagen om de jongeren te sensibiliseren voor het bouwkundige erfgoed van hun wijk en voor het historische erfgoed van Brussel. Dit activiteitenprogramma wordt aangevuld door specifieke bewustmakingsacties over erfgoedberoepen. Hierin maken Brusselse leerlingen kennis met het vakmanschap van de ambachtslui. De organisatie van opleidingsdagen voor leerkrachten en het aanbieden van pedagogische dossiers om het Brusselse erfgoed actief te gaan ontdekken, behoren eveneens tot het takenpakket van het pedagogisch team van Erfgoedklassen & Burgerschap.

Dankzij de aanzienlijke structurele middelen die door het Gewest worden toegekend, beschikt het project Erfgoedklassen & Burgerschap over een tweetalig pedagogisch team van zeven personen. Elk jaar organiseren zij zowat 125 activiteiten voor de leerlingen van alle Brusselse scholen. Daarnaast ontwikkelen zij specifieke projecten over erfgoedberoepen en occasionele projecten op vraag van scholen en het Gewest.

Behalve het sensibiliseren voor het architecturale en landschappelijke erfgoed van het Gewest, willen de activiteiten bij de jongeren ook de verantwoordelijkheidszin voor hun omgeving aanscherpen en ze bewust maken van de rol die zij te spelen hebben in het behoud van dat erfgoed.

.....

HET ERFGOED: EEN RIJKE LEERSCHOOL DIE MEERDERE COMPETENTIES HELPT ONTWIKKELEN

De activiteiten van Erfgoedklassen & Burgerschap zijn gratis en rich-

Afb. 1
Maquette Kunstberg,
BIP (2015 © EGK).

ten zich tot leerlingen van 10 tot 18 jaar uit het algemeen als beroeps- en technisch onderwijs. De modules komen tegemoet aan de verschillende niveaus en steunen telkens op hetzelfde principe : de leerlingen actief betrekken om hen zelf zo het erfgoed te laten ontdekken. Het doel is om leerlingen warm te maken voor het erfgoed via een aantal interactieve pedagogische methodes. De aanpak is gevarieerd: luistermomenten wisselen af met actieve momenten; momenten van zelfstandig werk worden gevolgd door werk in groepjes of met de hele klas. De opdrachten zetten de leerlingen aan tot acties die naargelang het geval gericht zijn

op zintuiglijke waarneming, kennisverwerving, spelplezier of stimulatie van de creativiteit.

Een goed evenwicht tussen het aanreiken van nieuwe kennis, verdieping van wat reeds geleerd is en het oefenen van grensoverschrijdende competenties vormt de leidraad van deze activiteiten. De multidisciplinaire benadering wordt door de leerkrachten sterk op prijs gesteld en maakt van het erfgoed een voedingsbodem om een waaier aan vaardigheden te ontwikkelen of toe te passen, zoals mondelinge en schriftelijke expressie, zin voor synthese of oriëntatie in tijd en ruimte. Er wordt daarom op toegezien

dat de modules zo goed mogelijk aansluiten bij het lesprogramma van de verschillende onderwijsgraden en de eindtermen van de verschillende onderwijsnetten. Het zijn vooral leerkrachten geschiedenis, Nederlands of Frans, aardrijkskunde en artistieke vorming die hun klassen voor deze activiteiten inschrijven. Er wordt echter ook regelmatig een beroep gedaan op de kennis van andere vakken, zoals wiskunde bijvoorbeeld.

OP ONTDEKKING IN DE WIJK VAN DE SCHOOL

De activiteiten om de leerlingen van het laatste jaar basisonderwijs en de eerste graad van het middelbaar (10-14 jaar) de wijk rond hun school te laten ontdekken verlopen in twee fases over een volledige schooldag. In de voormiddag gaan de leerlingen op verkenning. De keuze van het parcours wil de leerlingen het specifieke karakter en de geschiedenis van de wijk laten begrijpen. Die wijk wordt vanuit verschillende invalshoeken geanalyseerd: architecturaal, industrieel, landschappelijk en klein erfgoed. Elk van deze aspecten wordt nader ontleed op het vlak van zijn architectuur, geschiedenis en functie. Zowel grote monumenten als het kunstige smeedwerk van een balkon, een flatgebouw of de honderdjarige boom in het park van de wijk worden onder de loep genomen. Het werpt een andere blik op de dingen die de leerlingen omringen en probeert ze de vele facetten van het Brusselse landschap te doen begrijpen.

De leerlingen worden verdeeld in groepjes en krijgen een draaiboek waarin de verschillende opdrachten staan die ze tijdens de wandeling moeten uitvoeren. Elke leerling in de groep neemt de rol van een bepaalde vakman op zich: architect, ingenieur, stedenbouwkundige, decorateur en

Afb. 2

Europese erfgoedklassen, maquette van de kapel van het Coudenbergpaleis, BIP (2010 © EGK).

Afb. 3

Opleiding leerkrachten, École n° 13, Schaarbeek (2012 © EGK).

archeoloog. Die rollen stemmen overeen met specifieke opdrachten in het draaiboek. Ze zorgen er ook voor dat de leerlingen alert blijven en zich verantwoordelijk voelen. Het draaiboek dient ook als geheugensteun voor de leerlingen om aan het begin van de namiddag na te kijken wat ze tijdens de wandeling gezien hebben.

Een ander middel om de aandacht van de leerlingen vast te houden is een foto die elke leerling voor het

begin van de wandeling krijgt. De foto toont een erfgoedelement, een 'detail' dat hij of zij tijdens de wandeling moet terugvinden. Dat detail stelt de animator in staat om een nieuw woord aan te leren of om de leerlingen meer specifieke uitleg te geven over de techniek, het materiaal of de functie van het gefotografeerde element. De foto van een voetenkrabber vertelt de leerlingen dat veel straten aan het begin van de 20ste eeuw nog ongeplaveid

waren. De initialen FL in de tekening van een smeedijzeren balkon in Laken verwijzen naar de sociale huisvestingsmaatschappij *Foyer Lakenois*. Een decoratie in keramiektegels was het uithangbord van een bloeiende lokale onderneming. Het ontdekken van de geschiedenis achter deze elementen van het klein erfgoed maakt de leerlingen bewust van het belang om deze elementen te respecteren en te bewaren.

In de namiddag wordt alles op een rijtje gezet. De resultaten van de ontdekkingen worden verzameld. De animator maakt op luchtige wijze een synthese van wat de leerlingen tijdens de wandeling gezien hebben. Elke leerling maakt op een kartonnen kubus een inventaris van het erfgoed van de wijk. Op elke zijde wordt een aspect van het erfgoed voorgesteld: het plan met het traject van de wandeling, het teruggevonden 'detail' op straat aangevuld met een bijschrift, de tekening van een decoratief element. Een alternatief voor deze inventaris is om de leerlingen een ganzenbord te laten maken waarop de verschillende vakjes gevuld worden met de ontdekkingen van de ochtend. De dag wordt afgerond met een quiz tussen de verschillende groepjes leerlingen.

Met de leerlingen van de laatste graad van het middelbaar onderwijs (16-18 jaar) kan men verder gaan in de analyse van het erfgoed van de wijk. De animator stelt de leerlingen daarvoor middelen ter beschikking om een dag lang een element van het erfgoed van de wijk te bestuderen vanuit een architecturale, historische en functionele invalshoek. Nadien moeten de leerlingen er verslag over uitbrengen bij hun klasgenoten. Op het einde van de dag wordt een beeld geschetst van de morfologie en de geschiedenis van de wijk. Elke groep leerlingen krijgt de opdracht om een gebouw of park te

bestuderen. Als ruggeleuning voor de architecturale analyse beschikt de groep over een 'gebouwcatalogus'. Dit boekje in zakformaat maakt het mogelijk een architecturale analyse te maken van gelijk welk gebouw. Het bevat 50 trefwoorden die essentieel zijn om de vorm en de structuur van een gebouw te beschrijven. Elk woord wordt geïllustreerd door een schematische tekening. Hetzelfde soort hulpmiddel bestaat voor de analyse van het landschappelijk erfgoed. Alvorens ze op pad te sturen geeft de animator de leerlingen de opdracht om met behulp van de gebouwcatalogus de tekening van een bepaald type gebouw te maken (waarvan zich een voorbeeld bevindt in de te verkennen wijk): fabriek, private woning of complex met sociale appartementen, gemeentehuis, enzovoort. Door deze oefening kruipt de leerlingen in de huid van de architect en begrijpen ze de keuzes die hij maakte bij het ontwerpen van zijn gebouw. Bovendien maken ze zich zo vertrouwd met de werking van de catalogus.

Voor de historische benadering van een gebouw krijgen de leerlingen een documentatiemap met persknipsels en tekstfragmenten. Door de verschillende documenten te lezen komen ze meer te weten over de keuzes van de architect, de vroegere en/of huidige functie van het gebouw en de ruimere historische context van de wijk waarin de school gelegen is. Op basis van de gedane waarnemingen en lectruren werken de leerlingen een presentatie uit van hun gebouw met het oog op een rondleiding die ze zullen geven aan de hele klas of schrijven ze een scenario voor het maken van een videoclip. Die oefening leert de leerlingen hoe ze informatie moeten opzoeken en vervolgens interpreteren, synthetiseren en communiceren. Dezelfde competenties komen ook aan bod tijdens de lessen talen en media-educatie.

HET ONTHAAL VAN DE SCHOLEN OP HET KONINGSPLEIN

De erfgoedklassen zijn gevestigd in de gebouwen van Brussel Info Place (BIP) op het Koningsplein en beschikt over drie lokalen om schoolgroepen te verwelkomen. Die locatie heeft het pedagogische team ertoe aangezet om activiteiten te organiseren op en rond de Kunstberg en meer algemeen in het centrum van Brussel. Via die activiteiten, die de nadruk leggen op bekende gebouwen en plaatsen, leren de leerlingen meer over de geschiedenis van de hoofdstad.

De archeologische site van de Coudenberg leent er zich perfect toe om de leerlingen een en ander te vertellen over Brussel in de middeleeuwen en zijn internationale uitstraling in die periode. Gelet op de leerprogramma's wordt dit thema behandeld met de leerlingen van de laatste graad van het basisonderwijs. De leerlingen ontdekken de archeologische overblijfselen van het Coudenbergpaleis. Aan de hand van een draaiboek met verschillende observatieopdrachten ontsluit de voornaamste onderdelen van het paleis en zijn architecturale kenmerken. Ze maken een oefening in historische kritiek op basis van oude iconografische bronnen en ontdekken, met behulp van een maquette, hoe het Koningsplein is aangelegd op de ruïnes van het 18de-eeuwse paleis. Door teksten uit die tijd te lezen over de brand van het paleis in 1731 vernemen ze iets meer over het leven aan het hof tijdens de regering van Maria-Elisabeth van Oostenrijk in Brussel. Het lezen van plannen, oriëntatieoefeningen, berekeningen maken, het begrijpen en interpreteren van afbeeldingen en teksten zijn de voornaamste vaardigheden die tijdens deze animatie worden geoefend.

Afb. 4

Realisatie van een mozaïek in hout, atelier Henk & Diederik Lutjeharms, Lembeek (2015 © EGK).

De wijk van de Kunstberg is rijk aan architecturale overblijfselen uit verschillende periodes van de Brusselse geschiedenis. De wijk kan op verschillende niveaus bestudeerd worden. De activiteit die voor de leerlingen van de tweede graad van het middelbaar onderwijs (14-16 jaar) is uitgewerkt, belicht de geschiedenis van de wijk en gaat uitvoerig in op de evolutie van de bouwstijlen die geïlustreerd wordt door de gevels van enkele bekende gebouwen uit de wijk: gotiek, neoclassicisme, art nouveau, art deco en modernisme passeren de revue. Zoals voor alle activiteiten krijgen de leerlingen diverse tools aangereikt om de verschillende evoluties te begrijpen: decordozen om de stijl van een gebouw te definiëren, een samen te stellen muziekpartituur om het regelmatige ritme van de gevels op het Koningsplein te begrijpen, observatieoefeningen om de bouwperiode van de Nassaukapel te evalueren, enzovoort. De complexe stedenbouwkundige evolutie van de wijk, het resultaat van de opvolging van verschillende vorsten en landvoogden en van de wijziging van het reliëf. Dit wordt aan de leerlingen uitgelegd met een pedagogische maquette die de opeenvolgende fases in de ontwik-

keling van de wijk, van de middeleeuwen tot vandaag, verduidelijkt en die de voor deze wijk kenmerkende overlapping van de verschillende historische lagen leesbaar maakt.

Erfgoedklassen organiseert geregeld meerdaagse sensibiliseringsactiviteiten rond erfgoed. Die projecten worden uitgewerkt op vraag van scholen of instellingen die oog hebben voor erfgoededucatie.

Zo is een project ontstaan over 1.000 jaar geschiedenis van Brussel, verteld aan de hand van zes symbolische plaatsen in de Vijfhoek. Hiervoor wordt een samenwerking van twee maanden op touw gezet tussen de school en onze animatoren. Projecten over een langere termijn geven de leerlingen en de leerkracht de tijd om de stof in de klas grondig uit te spitten en om informatie op te zoeken en te verwerken. Ze laten meer ruimte voor de eigen creativiteit die in het kader van dit project uitmondt in de realisatie van een langspeelfilm.

*Discovering European Heritage in Royal Residences*¹ is een project van de *Association des Résidences Royales Européennes* (ARRE). Hiervoor werkte Erfgoedklassen een week-

programma uit vol activiteiten rond het voormalige Coudenbergpaleis en zijn internationale uitstraling. De leerlingen werden ondergedompeld in de geschiedenis van deze vroegere vorstelijke residentie via activiteiten rond thema's als het dagelijks leven in de middeleeuwen, de eetgewoonten, het protocol, de architectuur van het paleis en zijn verwoesting, de aanleg van het Koningsplein en de invloed van het paleis op de ontwikkeling van de Koninklijke Wijk. Die ervaring bevordert de betrokkenheid en inzet van de leerlingen en leerkrachten rond de activiteiten en leidt tot een betere assimilatie van de behandelde stof.

..... INSTRUMENTEN OM HET ERFGOED ACTIEF TE ONTDEKKEN OP HET TERREIN

Het pedagogisch team van Erfgoedklassen kan niet op alle aanvragen van de Brusselse scholen ingaan. Om de leerkrachten en opvoeders in staat te stellen in schoolverband rond het erfgoedthema te werken worden pedagogische dossiers samengesteld over verschillende thema's. Die dossiers maken gebruik van dezelfde pedagogische methodes die de animatoren ook gebruiken tijdens hun activiteiten. Het doel is dat de leerkracht het erfgoed zelfstandig met zijn leerlingen kan behandelen, op een actieve manier en met de zekerheid dat de inhoud correct is. De dossiers staan online te beschikking van de leerkrachten. Ze maken het mogelijk om samen met de leerlingen de kennis te verdiepen die is opgedaan tijdens een door Erfgoedklassen georganiseerde activiteit of deze activiteit nog te verlengen. Onze dossiers 'À la carte' zijn gebaseerd op de parcours van de reeks wandelgidsen 'À la carte', een publicatiereeks van de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Gewest over het erfgoed van de ver-

Afb. 5
 Realisatie van een tegel in granito, *Institut Saint-Joseph, Etterbeek* (2014 © EGK).

schillende Brusselse gemeenten. Onze dossiers bevatten voor meerdere gebouwen van het parcours een observatieboekje en oefeningen voor de leerlingen, een modeloplossing voor de leerkracht en een selectieve bibliografie om de informatie van het dossier aan te vullen.

Door na te denken over tools voor erfgoed sensibilisering die de leerkracht en de leerlingen op zelfstandige wijze kunnen gebruiken, slaagt Erfgoedklassen er bovendien in zijn aanbod te diversifiëren. De herdenking van de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog was voor het team de aanleiding om een app te ontwikkelen rond het thema van de Duitse bezetting in Brussel. Dankzij deze tool ontdekken de leerlingen volledig autonoom 13 plaatsen die dit stuk van de geschiedenis in Brussel vertellen. Het gebruik van het app-medium biedt trouwens diverse mogelijkheden om de aandacht van de leerlingen te boeien. Via de app bekijken de leerlingen archief films, worden ze ondergedompeld in een bijzondere geluidssfeer en leggen ze het traject af op een nieuwsgierige en interactieve wijze. Om de inhoud van dit parcours te verdiepen en om

de leerkracht in staat te stellen kennis te nemen van de behandelde thema's, is een pedagogisch cahier samengesteld met aanvullende historische informatie².

Af en toe worden ook opleidingsdagen gegeven op vraag van scholen en hogescholen. Het gaat dan meestal om praktische workshops waarbij studenten en leerkrachten de pedagogische methodes kunnen uittesten die het team hanteert voor een actieve ontdekking van het erfgoed.

.....

SENSIBILISERING VOOR HET ERFGOED EN DE ERFGOEDBEROEPEN

In 2012 vroeg het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan Erfgoedklassen & Burgerschap een activiteitenprogramma te ontwikkelen om jongeren te sensibiliseren voor erfgoedberoepen. Dat initiatief vloeide voort uit de vaststelling dat er een gebrek is aan geschoolde arbeidskrachten voor de traditionele bouwberoepen werkzaam in de conservatie en restauratiesector. Om daaraan iets te doen zet het Gewest een reeks actiemiddelen in

om deze beroepen, nieuw leven in te blazen.³ Een van deze acties bestaat erin de jongeren in schoolverband in contact te brengen met de erfgoedberoepen.

Het programma 'Het erfgoed en zijn beroepen' begon met de uitwerking van projecten bestemd voor de leerlingen van de hoogste graad van het beroeps onderwijs (16-19 jaar). Dit is een doelgroep die het doorgaans moeilijk heeft. Tijdens ontmoetingen met mensen uit de bouwsector en de beroepsopleidingen kwamen klachten naar boven over de onangepastheid van de basisopleiding, het gebrek aan motivatie van de jongeren en de ondankbare taak van de leerkrachten. De pedagogische medewerkers van Erfgoedklassen hebben enkele van deze moeilijkheden kunnen ervaren tijdens de eerste pilootprojecten die in 2013 van start gingen.

De doelstellingen van het programma van Erfgoedklassen gaan verder dan de sensibilisering voor het architecturale erfgoed, de erfgoedberoepen, conservatie en restauratie. Het wil ook de taaie vooroordelen ontcrachten over de manuele beroepen, zin geven aan een gekozen opleiding en aantonen dat de soms gedwongen keuzes van de jongeren in de bouwsector waardevol zijn. Via deze projecten rond het thema van het erfgoed en zijn beroepen wil Erfgoedklassen aan de jongeren de boodschap overbrengen dat werken aan een erfgoedelement een goede dosis kennis, nauwgezetheid en gevoeligheid vraagt. De uitoefening van een manueel beroep volgens de regels van de kunst kan zo een bron van zelfontplooiing en verrijking worden als het de waardering krijgt die het verdient.

In de uitwerking van de programma's voor toekomstige vakmensen in de bouwsector probeert Erfgoedklassen

zo veel mogelijk de leerlingen in contact te brengen met mensen uit het vak. Afhankelijk van de door de leerlingen gekozen techniek worden er activiteiten uitgewerkt waarbij de jongeren het leven op een bouwwerf ontdekken of werken in het atelier van een ambachtsman die actief is in het domein van hun opleiding. Ze maken ook kennis met technieken die onrechtstreeks verband houden met de praktijk waarmee ze later waarschijnlijk te maken zullen krijgen. Dit programma wordt aangevuld met activiteiten die de leerlingen voorbereiden op hun inschakeling in het beroepsleven. Momenteel bestaan er drie modules: een specifieke module rond oude houten ramen, een meer algemene module schrijnwerk en een module over de praktijk van de ruwbouw.

Die verschillende modules worden ingeleid door een activiteit die bedoeld is om complexe begrippen

uit te leggen zoals erfgoed, renovatie, restauratie, conservatie of herbestemming, op basis van concrete voorbeelden. Ook het thema van duurzaam bouwen komt aan bod. De erfgoedberoepen zijn immers duurzaam doordat ze niet alleen de materialenstromen beperken maar ook de aanzienlijke energie-uitgaven die met nieuwbouw gepaard gaan.⁴

De leerlingen beginnen de week met een teambuildingactiviteit die tot doel heeft de samenhang van de groep te versterken, in groep te leren werken, de onderlinge coördinatie te oefenen en de gegeven instructies te respecteren. Dat gebeurt via een reeks sportactiviteiten waarbij een beroep wordt gedaan op regels die elementair zijn wanneer men in de bouwsector werkt. De versterking van de teamgeest en verstandhouding tussen de leerlingen vergroten de slaagkansen van het project.⁵

Het werk in het atelier van een ambachtsman is het gedeelte waarover alle leerlingen het meest enthousiast zijn. Afhankelijk van de opleiding laat de ambachtsman hen kennismaken met een techniek die ze op school nog niet hebben beoefend. Voor schrijnwerk kan dat een initiatie zijn in de techniek van het inlegwerk of de renovatie van een oud houten raam; voor ruwbouw kan het om de vervaardiging gaan van een tegel in granito. Dat werk in het atelier beoogt meerdere doelstellingen. Het kan de jongere zin geven om zich verder te bekwamen, hem andere uitwegen tonen in zijn beroep of helpen om, door het contact met een ervaren ambachtsman, de minder aangename kanten van de stiel beter te aanvaarden. Soms kan het een bijzonder talent van een jongere aan het licht brengen. Voor de ambachtsman is het de gelegenheid om over zijn professioneel parcours te spreken en de jongeren

Afb. 6

Bouw van de Restauratiemachine, school *La Clarté*, Jette (2015 © EGK).

te wijzen op belangrijke aspecten van het beroep: referentiehandboeken, de keuze van het juiste gereedschap, de juiste samenstelling van een restauratiedossier. Het voordeel voor de leerkrachten is dat ze hun eigen beroepspraktijk voeden en de inhoud van hun lessen verruimen.

Rond deze hoofdactiviteit worden kleine workshops georganiseerd met initiatie in traditionele technieken die courant zijn in de Brusselse woningen, bijvoorbeeld een workshop mozaïek, glasraamtechniek of stucwerk en staff. De kennis van deze technieken zal de leerlingen hiervoor opmerkelijk maken wanneer ze ermee geconfronteerd worden op een restauratie- of conservatiewerk.

Het geheel van de technieken die tijdens het project beoefend worden, wordt in de mate van het mogelijke verbonden met observaties die de leerlingen doen tijdens bezoeken in de stad of aan bouwerven. Tijdens die bezoeken bekijkt men de gekozen restauratieopties om een bouwkundig erfgoed dat representatief is voor de Brusselse geschiedenis aan te passen aan de huidige leefnormen. Ze bieden tevens de kans om de leerlingen te sensibiliseren voor duurzaam bouwen, dat een bijkomend gegeven is geworden in de voorbereiding van een restauratie. Op de bouwerv krijgen de leerlingen het volledige restauratieproces gepresenteerd, vanaf het historisch onderzoek, het bestek en de technische studies tot en met de uitvoering zelf. Ze ontdekken er de verschillende beroepen die, in sommige gevallen, een specialisatievoorbeeld tonen in hun domein. Dat alles maakt van deze bezoeken een essentieel onderdeel van de opleiding.

Jongeren hebben het vandaag moeilijk om na hun opleiding een plaats te vinden in het beroepsleven. Elk project trekt daarom enkele uren uit om de leerlingen nuttige adviezen te geven

Afb. 7

Activiteit rond de ontdekking van materialen, school *De Vier Winden*, Sint-Jans-Molenbeek (2014 © EGK).

die het vinden van werk moeten vergemakkelijken. Die workshops worden gegeven door vakmensen die op concrete wijze duidelijk maken welke stappen de leerlingen kunnen ondernemen en wat de mogelijke opties zijn.

Sinds 2014 realiseert Erfgoedklassen ook projecten rond het thema van erfgoed en erfgoedberoepen voor een jonger publiek. In het basisonderwijs zijn kinderen nog nieuwsgierig, er is tijd voor manuele activiteiten en het is de leeftijd waarop individuele wensen vorm krijgen. In de eerste graad van het middelbaar onderwijs moeten de leerlingen (en ouders) nadenken over hun toekomstige richting binnen het algemeen, technisch, beroeps- of kunstonderwijs. Door deze doelgroepen een week lang onder te dompelen in de wereld van het erfgoed en erfgoedberoepen verruimen we hun horizon over de mogelijkheden die het erfgoed biedt en stimuleren we misschien een roeping in dit domein.

Op basis van het project *Artisans messagers* ontwikkeld door de vereniging *Patrimoine à Roulettes*⁶ stelt Erfgoedklassen de leerlingen van de laatste graad van het basisonderwijs

en de eerste graad van het middelbaar (10-14 jaar) een activiteitenweek voor. In het gezelschap van een ambachtsman wordt in de school een bouwproject gerealiseerd waaraan de leerlingen concreet meewerken. De week begint met de ontdekking van de 'Restauratiemachine', een machine die de leerlingen moeten bouwen en die, wanneer ze goed in elkaar gestoken is, informatie geeft over alle fases van een restauratiewerk, vanaf het historisch onderzoek en de administratieve procedures tot de tussenkomsten van de verschillende beroepen. Dit hulpmiddel vat op een actieve manier de verschillende facetten samen waaruit het erfgoed en zijn beroepen bestaan.

Daarna laat de animator de leerlingen elke dag werken rond een specifiek thema, volgens een actieve pedagogie. De begrippen erfgoed, architectuur en restauratie worden geïntroduceerd dankzij een 'memory'-spel. De leerlingen bekijken een aantal bekende gebouwen van het Gewest voor en na hun restauratie en lokaliseren ze op plan. Ze reconstrueren de chronologie van een bouwerv: welk beroep doet wat op welk moment?

Afb. 8

Workshop leidekken, *Athénée Adolphe Max*, Brussel (2014 © EGK).

Afb. 9

Houwen van een stenen trede, *École n° 8*, Schaarbeek (2015 © EGK).

Ze leren over de bouwprincipes van een gebouw met behulp van elastische bamboestokjes (kapla's). In een koffer graaien ze naar diverse materialen die nadien worden geanalyseerd op hun hardheid, kleur en samenstelling. Op basis van deze kenmerken denken de leerlingen verder na over de functies van de materialen in een gebouw. Ze hanteren diverse werktuigen, oude en recente, om te zien hoe ze werken en krijgen zo meer inzicht in de

beroepen waartoe ze behoren. De leerkrachten waarderen het grote aantal competenties van het leerplan die door dit project werden versterkt. Voor de leerlingen is het een gelegenheid om bepaalde begrippen uit de lessen meetkunde, fysica, aardrijkskunde, geschiedenis en Nederlands op te frissen.

Terwijl een deel van de klas de verschillende aspecten van een restauratiewerk ontdekt, volgen de andere

leerlingen de ambachtsman, die een lokaal van de school heeft omgevormd tot een echt atelier. Daar ontdekken de leerlingen het beroep door een collectief of individueel werkstuk te maken. Dat kunnen banken zijn voor de turnzaal of een podium, met de hulp van een schrijnwerker; het maken van een mozaïekdecor met een mozaïekwerker; de bedekking van een klein houten dak met leistenen onder begeleiding van een dakdekker of een stenen trap met een steenkapper. De kennis die de leerlingen opstaken tijdens de activiteiten met de animator van Erfgoedklassen krijgt hier zijn volle betekenis. De leerlingen brengen de kennis 'fysiek' in praktijk en voor de meesten is het werken met de handen ook een bron van plezier.

TOT BESLUIT

Het project Erfgoedklassen & Burger-schap wil met zijn activiteitenprogramma gevarieerde initiatieven aanbieden om de jongeren bewust te maken van de waarde van het erfgoed. Het hoofddoel van de verschillende activiteiten is de blik op actieve wijze te vormen. Het geeft jongeren de gelegenheid te leren kijken en herkennen wat er specifiek is aan de bebouwde omgeving rondom hen. De blik vestigen op de dingen die ons omringen is waardevol op zich en ontwikkelt de creativiteit, de autonomie en de kritische geest. Het erfgoed is niet enkel te verwerven kennis maar ook een pedagogisch instrument dat geijkte ideeën op het gebied van onderwijs in beweging kan brengen. Het is een instrument voor de ontwikkeling van knowhow en een bepaalde attitude en tegelijk een vector voor culturele openheid en burgerschap.⁷ Investeren in activiteiten die sensibiliseren voor het erfgoed is dan ook een investering in onze toekomst.

Vertaald uit het Frans

NOTEN

1. *À la découverte du patrimoine européen dans les résidences royales*. www.europeanroyalresidences.eu
2. Erfgoedklassen & Burgerschap, 14-18. *Bezet Brussel*, reeks Pedagogische dossiers, 01, Brussel, vzw Paleis van Keizer Karel, 2015. http://www.classesdupatrimoine.be/nl#14_18_oorlog_op_tablets_peda_dossier
3. Definitie opgenomen volgens het Register van de beroepen van het architecturaal patrimonium van de Stadswinkel. <http://www.patrimoine-metiers.be/patrimoinepages/who?lang=dut>
4. Bertrand, Jérôme, *Houten schrijnwerk*. Erfgoed en comfort verzoenen, reeks Kunst in de Straat, Brussel, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2008, pp. 28-29. <http://www.curbain.be/images/Documents/chssis.pdf>
5. Dit idee van teambuilding is ingevoerd op basis van de ervaring van de vzw *Jeugd en Stad* (JES) die opleidingen in de bouwsector organiseert in Brussel.
6. *Patrimoine à Roulettes* is een vzw die de educatie in cultureel erfgoed promoot door middel van een actieve pedagogie.
7. Koning Boudewijnstichting, *Passeurs de Patrimoine*, Brussel, 2001, p.3.

Heritage & Citizenship Classes

Raising awareness about the heritage of Brussels among young people

---

Since 2006, at the initiative of the Brussels Region, the *Classes du Patrimoine & de la Citoyenneté/ Erfgoedklassen & Burgerschap* (Heritage & Citizenship Classes) have been organising open days to raise awareness among young people about the building heritage of their neighbourhood and the historic heritage of Brussels. This programme of activities is enriched by awareness-raising actions focusing specifically on the heritage trades, giving schoolchildren from Brussels the opportunity to learn about craftsmen's knowhow. The organisation of one-day training sessions aimed at those in the teaching profession together with the provision of educational packs for independent learning about the heritage of Brussels round out the missions entrusted to the Classes educational team. In addition to the aim of raising awareness among young people about the architectural and landscape heritage of the Region, the activities are targeted at enhancing their sense of responsibility towards their environment and nurturing an awareness of the role that is theirs to play in its preservation. When designing these activities, a multi-disciplinary approach is favoured. In this way, heritage facilitates and awakens required skills and offers alternative methods of teaching. It is a tool for developing hard and soft skills alike and it is also a means of opening up culture and citizenship.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basyn, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Leseque,
Cecilia Paredes, Brigitte Vander Bruggen
en Anne-Sophie Walazyc.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Leseque

COORDINATIE VAN ICONOGRAFIE

Concepcion Ortigosa Y Crespo (dossier)
en Cecilia Paredes (varia)

COORDINATIE VAN HET DOSSIER

Ann Degraeve

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Lou Cognard, Ann Degraeve,
Yannick Devos, Paula Dumont,
Elisabeth Gybels, Frédérique Honoré,
Harry Lelièvre, Isabelle Leroy,
Marc Meganck, Sylvianne Modrie,
Barbara Pecquet, Jef Pinceel,
Brigitte Vander Bruggen,
Stephan Van Bellingen,
Daphné Van Grieken.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels,
Data Translations Int.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers,
Hans Blanchaert, Ludo Gobin, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt
en de leden van het redactiecomité.

VORMGEVING

The Crew Communication

DRUK

Dereume Printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen.
bpeb@gob.irisnet.be

BEDANKINGEN

Hans Blanchart, Etienne en Denis Lacoste,
Inge Messiaen.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal
van Brussel Stedelijke Ontwikkeling/
Gewestelijke overheidsdienst Brussel,
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle
rechten voor het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en Landschappen –
Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
<http://erfgoed.brussels>
broh.monumenten@gob.irisnet.be

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

AAM – Archives d'Architecture Moderne
ARA – Algemene Rijksarchief
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
DML – Directie Monumenten en
Landschappen
EK – Erfgoedklassen
GOB – Gewestelijke Overheidsdienst
Brussel
KBIN – Koninklijk Belgisch Instituut voor
Natuurwetenschappen
KBR – Koninklijke Bibliotheek van België
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het
Kunstpatrimonium / Institut royal du
Patrimoine artistique
KMKG – Koninklijke Musea voor Kunst en
Geschiedenis
RPAW – Recherches et Prospections
archéologiques en Wallonie
SAB – Stadsarchief Brussel
SRAB – Société Royale d'Archéologie de
Bruxelles
ULB – Université libre de Bruxelles

ISSN

2034-578X

WETTELIJK DEPOT

D/2015/6860/027

Cette revue paraît également en Français
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.